

תורה שכתב

הפצת ועידוד לימוד התורה הקדושה עם פירוש רש"י

פרשת עקב גיליון קל"א (שנה ג') | מנחם אב תשפ"ו

פנינים מאורים לשולחן השבת

פרד"ס התורה

פשט

הצפה - עד היום הזה!

ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכביו אשר הציץ את מי ים סוף על פניהם בַּרְדָּסִים אַחֲרֵיכֶם וַיִּאָּבֶדֶם ה' עַד הַיּוֹם הַזֶּה (דברים יא, ד)

ה'משך חכמה' תמה כי הפסוק צריך ביאור: שהרי עיקר הנס היה מה שהקב"ה בקע את הים, וזהו נס נגד הטבע, ומדוע מזכיר כאן 'אשר הציץ את מי ים סוף', והלא הצפת מי הים על המצרים לאחר מכן, הוא לכאורה מכוח טבע של המים לאחר שהופסקה קריעת הים. עוד צריך להבין, מה כוונת הכתוב שה' איבד את המצרים 'עד היום הזה'?

ומבאר במתק דבריו: יש כופרים האומרים שקריעת ים סוף היתה רק ענין טבעי שיש לפעמים בימים ונהרות תופעה של 'אאות ושל', שהמים יורדים וחוזרים לאחור ואחר כך חוזרים למקומם. לכן בא משה רבינו להפריך דברי הכל אלו, משתי סיבות: א. ואשר עשה לחיל מצרים - כלומר, הרי המצרים התגוררו סמוך לים סוף, ולפי טענת הכופרים שמדובר בענין טבעי, הרי ידעו המצרים מתי אמורים המים לסגת ולחזור, ואין רדפו אחרי ישראל בדיוק בשעה שהמים אמורים לחזור עליהם. ב. אשר הציץ את מי ים סוף על פניהם וגו' עד היום הזה - כלומר, כבר עברו ארבעים שנה מאז קריעת ים סוף, ו'עד היום הזה' לא שמענו שוב שהמים חזרו לאחור, והמים עדיין מכסים אותם עד היום הזה, ומוכח כי אצבע אלקים הוא!

רמז

בן ארבעים לבנה

וַיִּגְדַּל לֹא בַצָּחָה זֶה אֲרָבָעִים שָׁנָה, וַיִּדְעַתְּ עִם לִבְכָּךְ וגו' (דברים ח, ד-ה)
'בעל הטורים', וכן 'הרוקח' על התורה, כותבים רמז נאה, שהכתוב מסמין 'אַרְבָּעִים שָׁנָה - וַיִּדְעַתְּ עִם לִבְכָּךְ', לרמז מה שאמרו חז"ל (אבות ה, כא) 'בן ארבעים לבנה', ועוד נרמז כאן מה שאמרו חז"ל (ע"ז ה, ב, הובא ברש"י דברים כט, ו) שאין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה.

דרוש

שמוע בישן - תורה שבכתב

וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ תִּשְׁמָעוּ אֶל מִצְוֹתַי (דברים יא, ג) אִם שָׁמַעְתָּ בִּישָׁן תִּשְׁמָעוּ בְּחֻדָּשׁ (רש"י)

דרש הגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע בספרו 'תפארת יהונתן': התורה שבכתב נקראת 'ישן', כי התורה קדמה לעולם אלפיים שנה (כ"ד ח, ב), ואילו התורה שבעל פה נקראת 'חדש', כי בכל יום מחדשים בה חידושים וסברות, על כך אמר הכתוב: רק אם שמוע בישן - אם תלמדו ותקיימו את הכתוב בתורה שבכתב, אי תשמעו בחדש - תוכלו להשיג גם את התורה שבעל פה, להבין ולחדש בה חידושי תורה.

סוד

הניצוץ הקדוש - מזון לנשמה

כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לִבְדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי ה' יִחְיֶה הָאָדָם (דברים ח, ג)

ביאר האר"י הקדוש: כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לִבְדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם - אין נשמת האדם נהנית ומתקיימת מהחלק הגשמי שבמאכל, רק כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי ה' יִחְיֶה הָאָדָם - הנשמה נזונית מהניצוץ הקדוש שנכנס בכל מאכל על ידי מוֹצֵא פִי ה' / דהיינו מאמר הבורא אשר הוא אמר ויהי, ואותו דיבור, שהוא חלק אלקי ממעל, נכנס במזון, ומחיה את נשמת האדם האוכל.

ועוד פירש שם: כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי ה' יִחְיֶה הָאָדָם - הנשמה נזונית מהמאכל, על ידי מוֹצֵא פִי ה' - דהיינו ברכת הנהנין שהאדם מוציא בפיו ומברך לשם ה', בזה הוא מוציא ומעלה את ניצוצי הקדושה.

לִירָאָה אֶת ה' לטוב לך כל הימים

נושאי הפרשה: ברכות לשומרי מצוות • מצוות אבוד האמות ואליהם • ה' ישמיד את הגוים • השפעת מאת ה' • שבח הארץ • ברכת המזון • חטא העגל • לוחות שניות • הבדלת שבט לוי • פרשת היראה • פרשת ויהי אם שמוע • תפילין ומזוזה • למוד תורה לבנים.

פרשת עקב, מוללת את המשך דברי משה רבינו בפרשתו מבני ישראל. הפרשה מלאה בדברי התעוררות ליראת שמים ושמירת המצוות, אשר בזכותם יזכו ישראל לחלל את הארץ, והקב"ה יגרש גוים גדולים ועצומים.

א. שפע ברכה

כאשר ישראל יקיימו את כל המצוות, כולל מצוות הקלות שאנשים מוזהרים בהן, אזי ה' יזכור את ברית האבות, ויתן לישראל שפע של ברכת בנים, ושפע תבואה וצאן ובקר, ויסיר מהם כל מחלה.

ב. שעשה נסים

לקראת כיבוש הארץ, מוזק משה את ידי ישראל שלא יפחדו מהגוים, ויקיימו את מצוות ה' לאבד את הגוים ואת כל פסילי אליהם, כי אם ישמרו את מצוות ה' יעשה להם נסים גדולים, ויגרש מפניהם גוים עצומים. בדבריו מזכיר משה את הניסים שנעשו להם מאז קריעת ים סוף ובמשך ארבעים שנה במדבר, וכן יעשה להם נסים גם בכניסתם לארץ.

ג. יראת חמדה

דבריו מרחיב משה בשבחה של ארץ ישראל, אשר ה' משיג עליה תמיד, וגדלים בה שבעת המינים, ולא חסר בה מאומה. היא אף שותה מי גשמים בלבד כן שאין צורך לטרוח בהשקיה. אולם, מזהיר משה את ישראל שכאשר יזכו בארץ לשפע רב, לא ירום לבבם לומר 'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה', אלא יזכור שה' הוא הנותן כח לעשות חיל, וכן כאשר יאכלו וישבעו מצווה עליהם לברך לה'.

ד. לא בזכות

זאת ועוד, עליהם לדעת שאת כל הניסים בגירוש הגוים, יעשה ה' להם רק בגלל רשעות הגוים וכן בגלל שבועת ה' לאבות לתת את הארץ לבניהם, אבל לא בגלל זכות ישראל, שהרי הם לעצמם אינם ראויים לכך, אחרי שחטאו במדבר בכמה חטאים: במתאוננים, במסה, בקברות התאווה, ובמרגלים.

ה. לוחות בארון

כאן מזכיר משה בהרחבה גם את חטא העגל, כשהוא עלה להור שלש פעמים למשך 40 יום: א. לאחר מתן תורה, לפני חטא העגל.

ב. לאחר חטא העגל, עד כ"ט באב, ובמשך ימים אלו התפלל משה אל ה' לבטל את גזירת הכליון מעל בני ישראל, כשהוא מזכיר את זכות האבות ומעורר רחמים שלא יתחלל שם שמים בקרב הגוים.

ג. ביום כ"ט באב אמר ה' למשה לסתת אבנים כדי שה' יכתוב עליהם את עשרת הדברות, וכן אמר לו לעשות ארון עץ כדי שיניח שם את הלוחות בדרתו מהרה. ארון זה אינו הארון שעשה בצלאל למשכן, אלא ארון אחר, שהיה יוצא עם

אנחנו קוראים כל יום קריאת שמוע אך האם אנחנו באמת מבינים כל מילה?!

ואתה אתה אתה? כיצד משיגים את אהבת ה'?

בכל לבבך בשני יצריך, כיצד עובדים את ה' עם היצר הרע?

אתה אתה אתה? מותר ללמוד תורה על מנת להקריא רב?

אשר אנכי מצוה היום על איהו יום הכוונה?

ונתתי עשב בשדה לבהמות בשדה יגדל עשב לבהמות או תבואה לאנשים?

הפשוט את הביאור הבהיר על קריאת שמוע על פי רש"י, הקדמוני לגיליון השבועי

ח. אם שמוע

בפרשת ויהי אם שמוע מבואר שאם יקיימו את המצוות בכל לב ונפש, ויבוא הגשמים בזמנם, אבל אם יפרשו מלימוד התורה או בודאי יחטאו בעבודה זרה, ועל כך ילכו בגלות. בפרשה זו מוזכרות המצוות:

א. לעסוק בתורה, ולשנן גם דברים ישנים שכבר למדו בעבר.

ב. מצוות תפילה בכוונת הלב.

ג. מצוות תפילין.

ד. מזוזה.

ה. לימוד תורה עם הבנים.

התורה וההפטרות

בשבת זו מפטירים בספר ישעיהו את הפטרת 'ותאמר ציון, שהיא ההפטרות השניה בסדרת ההפטרות של 'שבעה נדחמות', שבעת ההפטרות העוסקות בדברי נחמה לאחר האבלות על חורבן המקדש, ואין קשורות לפרשת השבוע. הנביא אומר שה' לא ישבח ח"ו את ישראל בגלות, אלא הוא יתם ציון, ואז ימצא בה ששון ושמחה.

ראש וראשון - תורה ופירוש"י בעיון

חיים של תורה

המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זי"ע כותב במכתב: 'ראש וראשון, ללימוד תורה ופירוש"י בעיון וכו', לא כאשר לומדים אנשי העולם אשר לא שמעו ולא הבינו אור המוסר אשר היא נותנת האור וההבנה לראות גדולות ונפלאות בכל ענין וענין מהתורה'.

עבודה שבלב

בכל יום ויום, ערב ובוקר וצהריים, אנו זוכים לעמוד ולהתפלל לפני ה'. התפילה היא אמנם פעולה הנעשית באופן מעשי באמצעות הפה, השפתיים והלשון, הגרון והשיניים, אך אמירת המילים בפה אינה עיקר מהות התפילה. רש"י הק' מלמד אותנו כאן שהמהות העיקרית של התפילה היא "עבודה שבלב" - הכוונה הפנימית בכוונת המילים, והזעקה שבעמקי הלב, היא-היא התפילה בטהרה.

וְלַעֲבֹדוֹ כָּל לְבַבְכֶּם וְכָל נַפְשְׁכֶם
(דברים יא, יג)
עֲבֹדָה שֶׁהִיא בְּלֵב, וְזוֹ הִיא תַּפְלָה,
שֶׁהַתַּפְלָה קְרִיבָה עֲבֹדָה (רש"י).

תהלים בלי כתמים?...

הגיע יהודי מתושבי ראדין אל רבינו ה'חפץ חיים' זי"ע בבקשה שיתפלל עבורו להיפקד בדבר ישועה בעניין מסוים. 'האם אתה בעצמך כבר התפללת על כך? האם כבר אמרת פרקי תהלים?' - שאל החפץ חיים. והלה השיב: 'אכן, כבר התפללתי!'

'לך נא והבא לי מבינתך את ספר התהלים שבו התפללת' - ביקש ממנו החפץ חיים, והיהודי שהתגורר במרחק לא רב, חזר כעבור זמן קצר כספר התהלים בידו. נטל החפץ חיים את ספר התהלים בידו, פתחו ודפדף בו הנה והנה, וכשראה כי כל הדפים חלקים ונקיים ללא כל כתמי דמעות, אמר לאיש: 'זכ לזאת יקרא תפילה? אני אראה לך תהלים שמתפללים בו!'

ניגש החפץ חיים, ממרומי שנות זקנותו, אל ארון הספרים שבחדרו, טיפס על גבי הכסא, והוריד מלמעלה ספר תהלים ישן והגישו אל היהודי, כשהוא פותח את דפי הספר ומצביע על הדפים הצהובים ואת כתמי הדמעות המרובים שמפורזים בו לרוב, ואמר לו: 'זהו ספר תהלים בו התפללה אמי ע"ה, אתה רואה את הדפים? את הדמעות הטהורות הללו? לזאת יקרא להתפלל!'

משלוח מנות להקב"ה

ידוע היה הגאון רבי יעקב עדס זי"ע, מחכמי עדת הספרדים בירושלים עיה"ק, כאחד מעמודי התפילה שבדור, תפילותיו היו בהשתפכות הנפש כבן המתחמט לפני אביו. פעם אחת לעת זקנותו כאשר שהה ביום הפורים בבית בנו בבני ברק, קשתה עליו ההליכה לבית הכנסת, ולכן סידרו עבורו מנין לתפילת מנחה בבית. אחד הנוכחים הציע לרבי יעקב: אולי נתפלל מעט יותר מהר מהרגיל, כי אני צריך עדיין לחלק משלוחי מנות לכמה אנשים, ויש ענין להדר במשלוח מנות. השיב לו

לב לדעת

הכרת והבנת
מושג בתורה

פי יג'רתי מפני האף והחמה אשר קצף ה' עליכם
(דברים ט, ט)

האף
והחמה

לאחר חטא העגל התיירא משה מפני האף והחמה אשר כעס ה' עליהם. בתרגום יונתן כתב שבעת ההוא נשלחו מלפני ה' חמישה מלאכים מתבלים לחבל את ישראל: אף, חמה, קצף, משחית, וחרון. הלך משה והזכיר השם הגדול והנכבד והקים מקבריהם את שלשת האבות שעמדו בתפילה, והושמדו שלושה מלאכי חבלה, ונשארו רק שנים: אף וחמה. ביקש משה רחמים והושמדו גם שניהם, וחפר בור בארץ של מואב והטמינם שם (וכע"ז בדברים רבה ג, יא). בפרקי דרבי אליעזר (פרק מה) מובא שחפר משה בנחלת בני גד חפירה בארץ בבית דירה גדולה, ושם הניח את חרון אף כחבוש בבית האסורים, וכאשר חוטאים ישראל הוא פוער פיו לנשוק ולהשחית את ישראל, אבל כשרואה את קברו של משה הוא חוזר לאחוריו.

במסכת נדרים (לב, א) מובא שכאשר נתרשל משה ממילת בנו בדרך למצרים באו אף וחמה ובלעוהו עד רגליו, ויש אומרים שהרג אז את חמה, ומה שנאמר בחטא העגל שהתיירא מפני חמה, כי היו שני מלאכי חבלה בשם 'חמה', או שמשה הרג את חמה עצמו, אבל חייליו נשארו.

עיניים לראות

הבנת מילה
אחת בתורה

מִסְכָּן | אֵרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכָּנָה תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם (דברים ח, ט)

'אוי, איזה מסכן, הוא החליק ברחוב ושובר את הרגל!...' / 'עם כל העושר הגדול שלו הוא פשוט מסכן, הוא חולה מאד ל"ע...' - אלו הן דוגמאות לשימוש שנעשה בימינו במילה 'מסכן' כלפי כל אדם הסובל מכאב או צער כל שהוא, גם בכאב בגוף או בנפש. אולם בלשון התורה אנו רואים שהמילה מִסְכָּן מופיעה רק במשמעות של עניות ואביונות. בדרך כלל בעניות ומחסור בממון, ולעיתים גם בעניות בדעת.

כך כותב כאן האבן עזרא: בְּמִסְכָּנָה - בדלות ועניות, וכן ילד מסכן וחכם (קהלת ד, יג), עכ"ל. ואילו המלבי"ם (ישעיהו מ, כ, ביאור המילות) כותב ש'מסכן' אינו עני גדול, רק אדם שאינו עשיר, וז"ל: 'וההבדל בין מסכן לדל עני ודומיהם, שהמסכן אינו דל כל כך, רק חסרים לו אוצרות ומסכנות, ואינו עשיר'.

[חשוב לציין, כי ישנם מילים אחרות מזורש ס.כ.ג. שיש להם משמעות שונה ואחרת, כמו: א. עֲרֵי מִסְכְּנוֹת (שמות א, יא), שפירושו ערים המשמשות כמחסן. ב. הַמִּסְכָּן הַסְּכָנִי (במדבר כב, ל), שפירושו מלשון לימוד והרגל.]

אזניים לשמוע

כללי רש"י הק'
בדקדוק הלשון

שָׁמַר תְּשָׁמְרוּן - פִּי אִם שָׁמַר תְּשָׁמְרוּן אֵת כָּל הַמִּצְוָה
בְּשִׁמְרָה חֲזָקָה (דברים יא, כב)

במשא חזיון שהשמיע ראש הישיבה למשתתפי ישיבת בין הזמנים, אימץ את רוחם ואמר: דווקא בימים שיש קצת רפיון בלימוד, עליכם להתגבר ביותר בשקיפת התורה, ידוע-תדעו וזכור-תזכרו! כי אם עמול-תעמלו ויגוע-תתייגעו בתורה בימים אלו, פעול-תפעלו שמירה עלינו על כלל ישראל!

על הכתוב פִּי אִם שָׁמַר תְּשָׁמְרוּן אֵת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת, כותב רש"י: 'שָׁמַר תְּשָׁמְרוּן - אֲהַרְתָּ שְׁמִירוֹת הַרְבֵּה לְהִתְּרָה בְּתַלְמוּדוֹ שֶׁלָּא יִשְׁתַּכַּח, ע"כ. בעל 'חולת יעקב' כתב שדרש זה נלמד מכפל הלשון 'שָׁמַר תְּשָׁמְרוּן', ללמד שיש לשמור הרבה על הלימוד שלא ישכח. אולם בספר מירא דביא (קנה בושם, קנה ד, אות ו) וכן בספר 'דקדוקי רש"י' מבארים ביתר שאת ובסגנון אחר:

המילה 'שָׁמַר' - היא 'מקור הפועל', כלומר: תיאור עצם הפעולה, בלי לייחס אותה לאיש או לזמן, אולם כאשר הכתוב כופל וכותב עוד מילה, בלשון פעולה [בלשון עתיד או עבר], הרי זה בא להורות שאין מדובר בסתם פעולה אלא בפעולה חזקה ומאומצת, כמו כאן שנכתב: שָׁמַר תְּשָׁמְרוּן - הכוונה לחזיון פעולת השמירה, ולכן כתב רש"י שצריך להיזהר הרבה בשמירת התלמוד.

וזו גם כוונת רש"י בפרשת ראה על הפסוק (דברים יב, ב) אַפְּדוּ תִּפְּדוּן - מכאן לעוקר עבודה וזה שצריך לשרש אחריה.

לדעת חכמה ומוסר להבין

פניני מוסר, חכמה, וחזיון, מתוך פסוקי הפרשה

מה לתפילה עם כאבי ראש?

וְלַעֲבֹדוֹ כָּל לְבַבְכֶּם וְכָל נַפְשְׁכֶם
(דברים יא, יג) עֲבֹדָה שֶׁהִיא בְּלֵב, וְזוֹ הִיא תַּפְלָה, שֶׁהַתַּפְלָה קְרִיבָה עֲבֹדָה (רש"י).

בספר 'דמותיים צופים' כותב הגה"ק רבי שמואל משינאווא זי"ע, שפעם אחת הוא היה אצל הרה"ק רבי בונם מפרשיסחא זי"ע, והזכיר עצמו לפניו שראשו כואב לו מחמת שהוא מתאמץ מאד להתפלל בכוונה. נענה לעומתו רבי בונם: איני מבין, הרי תפילה היא עבודה 'שבלב' ולא עבודה 'שבראש'...

בעל המאה, בעל הדעה...

וּבִקְרָה וְצִאנֶה יִרְבֵּין וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָךְ וְכָל אֲשֶׁר לָךְ יִרְבֶּה (דברים ח, יג)

כותב הגה"ק רבי יעקב קטינא זי"ע, אב"ד חוסט, בספרו 'קרנן העני החדש', שיש שרמוזו בפסוק זה בדרך צחות, שדרכו של עולם שאין מתחשבים בדעתו של עני, כאמור (קהלת ט, טז) 'חכמת המסכן בזויה', אולם כאשר העני יתעשר, תיכף ומיד אנשים רואים בו גם

כאיש חכם ולמדן, וגם בעל מנגן ובעל תפילה, ומוכתר בכל מידה נכונה... כך שכאשר וּבִקְרָה וְצִאנֶה יִרְבֵּין וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָךְ, אזי למרבה הפלא תיכף ומיד - וְכָל אֲשֶׁר לָךְ יִרְבֶּה - גם שאר המעלות והכישרונות שלך יתרבו...

מ"ה ימי הכנה לר"ה

ועתה ישראל 'מה' - מחמשה עשר באב, מ"ה ימים לפני ראש השנה, ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁאֵל מִעֲמָךְ - צריך להתחיל להתכונן ליום הדין, פִּי אִם לִירְאָה אֵת ה'.

(צמח צדיק)

הרבי צריך לעשות

תשובה...

וְהָיָה אִם שָׁמַר תְּשָׁמְרוּן אֵת מִצְוֹתַי
(דברים יא, יג)

בבית הכנסת בעיר בעלזא היה גבאי נאמן שלא היה מופלג בחכמה יתירה. באחד מימי חודש אלול פנה אליו הרה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זי"ע ואמר לו: כבר הגיע חודש אלול ויש לשוב בתשובה. השיב הגבאי הלל לרבי: נו, ישוב הרבי בתשובה... שאלו הרבי: על מה אני צריך לשוב בתשובה? ענה לו: בשעה שהרבי קורא קריאת שמע הוא מאריך יותר מדי, ויש בכך משום טירחא דציבורא... הוציא הרה"ק מבעלזא חומש דברים והראה לו את דברי רש"י הארוכים על פרשת קריאת שמע ואמר לו: אתה רואה? את כל זאת אני צריך לכוין באמירת קריאת שמע!

מה קוראים בעליית 'מפטיר' השבוע?

בשתי פרשיות בלבד, מכל חמשה חומשי התורה, מודפס בחומשים עליית שביעי ומפטיר יחיד, בפרשתנו - עקב, ובפרשת נצבים | במאמרנו זה ננסה להתחקות אחר מקור הדברים, פשרם, והמנהג בשאר קהילות

בפרשת עקב, יש חלוקה נדירה של סדר העליות לתורה בשבת. כי הנה בכל הפרשיות מסומן בחומשים שהפרשה מחולקת לשבעה חלקים, לפי שבע עליות, ולאחר מכן מסומן בחומשים עליית 'מפטיר', הכוללת רק כמה פסוקים בודדים, בדרך כלל רק שלשה פסוקים, שכבר נקראו בעליית שביעי, אך בכל הפרשיות מי שעולה 'למפטיר' קורא פחות פסוקים ממי שעולה 'לשביעי'.

שביעי ומפטיר שווים

יוצאת מן הכלל היא פרשת עקב, בה מסתיימת עליית שביעי לאחר פרשת והיה אם שמוע, ולאחר מכן, לקראת ארבעת הפסוקים האחרונים של הפרשה מסומן בחומשים: שביעי ומפטיר! כלומר, שהעולה לעליית מפטיר, קורא שוב את אותם סכום של פסוקים שקרא מי שעלה לעליית שביעי. לתופעה זו אין עוד אח ורע בשאר הפרשיות, מלבד בפרשת נצבים, שם גם מסומן בחומשים שביעי ומפטיר יחד. להלן נבקש לעמוד הסיבה שמאחורי החלוקה המיוחדת של פרשת עקב ונצבים.

לחזור ולקרא

תחילה חשוב לציין, שמעיקר ההכלה אין כל מניעה שהעולה למפטיר יקרא את אותו מספר פסוקים כמו העולה לשביעי, ואין חיוב שעליית מפטיר תהיה קצרה יותר, וכמפורש בשלחן ערוך (או"ח סי' רפד, ד: 'וזהו' לקרות שבעה ולגמור עמהם הפרשה ואומר קדיש, וחזר וקרא עם המפטיר מה שקרא השביעי).

עם זאת, כך הוא המנהג הנפוץ, שעליית מפטיר היא עלייה קצרה יותר מעליית שביעי [או עליית 'אחרון' במקום שנהגה להוסיף עליית 'אחרון'], כי לכתחילה לא רצו שיהיו העליות דומות. כך שעלינו לברר מה נשתנה בפרשת עקב מכל הפרשיות?

גזירת הנכנסים

לכאורה ההסבר הפשוט לכך הוא, לפי שבפרשת עקב יש בספר תורה סימן של פרשה חדשה [פרשה סתומה] ארבעה פסוקים לפני סיום הפרשה, כך שאי אפשר היה להתחיל את עליית מפטיר שלשה פסוקים לפני הסוף, כי נפסק בשלחן ערוך (או"ח סי' קלח, א) שאסור להתחיל שום עליה פסוק אחד או שני פסוקים לאחר תחילת פרשה [גזירה משום הנכנסים לבית הכנסת שיחשבו שהעולה שלפניו קרא רק פסוק אחד או שני פסוקים], ולכן בהכרח להתחיל את עליית מפטיר ארבעה פסוקים לפני הסוף, למרות ששם היא גם תחילת עליית שביעי.

הסבר זה מתיר רק את העובדה שמתחילים את עליית מפטיר ארבעה פסוקים לפני הסוף [ולא שלשה פסוקים כדבר הפרשיות], אך עדיין צריך ביאור מדוע מוכרחים להתחיל גם שם את עליית שביעי? וכי אי אפשר להתחיל את עליית שביעי לפני זה?

קצרה וארוכה

אמנם בפרשת נצבים אין בכך תמיהה, כי מדובר

בפרשה קצרה מאוד, ואין אפשרות לחלק את הפרשה באופן אחר, מלבד לקבוע שעליית שביעי ומפטיר יתחילו באותו פסוק, ואי אפשר היה להפסיק עליית שביעי שלש פסוקים לפני הסוף, כדי שלא להפסיק בדבר לא טוב 'לא להוסיף אחרים ועבדתם'.

אך בפרשת עקב, שהיא פרשה ארוכה, לכאורה היה אפשר לקבוע שעליית מפטיר תתחיל אכן ארבעה פסוקים לפני הסוף, ואילו עליית שביעי או לפני כן.

מותר להפסיק

לכאורה היה מקום לומר שלא רצו להתחיל עליית שביעי באמצע פרשת והיה אם שמוע, כדי שלא להפסיק באמצע פרשה של קריאת שמע, אולם כבר כתב בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' ל"ו) שמעולם לא שמע מנהג שלא להפסיק באמצע פרשת והיה אם שמוע, והרוצה להפסיק יכול להפסיק לפני הפסוק ולמדתם אותם [אך לא יפסיק לפני הפסוק ושמתם את דברי אלה, כדי שלא לסיים את העלייה הקודמת בדבר לא טוב של 'אבדתם מהרה וגו'].

ואילו בשו"ת לבושי מרדכי (ח"ג או"ח סי' ק"א) כתב שאף שמעיקר הדין לא מצינו מקור לאסור להפסיק באמצע פרשת והיה אם שמוע, אך כתב שם כמה טעמים מדוע ראוי שלא להפסיק באמצע פרשת והיה אם שמוע, ולכן אין להתחיל עליית שביעי באמצע פרשת והיה אם שמוע.

מנהג ורמייזא

אך קיימת אפשרות אחרת, והיא: להתחיל את עליית שביעי בתחילת פרשת והיה אם שמוע, או כמה פסוקים לפניו. ואכן כך נהגו במנהגי אשכנז הקדומים כמובא

בספר 'וזהו כצאן יוסף' ובספר 'מנהגים דק"ק ורמייזא', שהתחילו עליית שביעי בפסוק (א) 'אֶהְיֶה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמַרְתּוֹ' ועליית שביעי בפסוק (יא) 'כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה בָּא שָׁמָּה', ועליית אחרון בפסוק 'וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמָעֵנִי וגו' עד סוף הפרשה, והמפטיר קרא ארבעה פסוקים אחרונים. וכן נהג הגה"ק מהר"ץ דושינסקי ז"ע (ספר 'מנהגי מהר"ץ').

מנהגים בתימן

גם בספר 'סערת תימן' כתב חלוקה זו, שעליית שביעי תתחיל בפסוק 'כי הארץ וגו', אולם בספר שערי שלמה (עמוד תלד) העיר הגאון רבי שלום יצחק הלוי זצ"ל, שבספר תאג' חבשוש ועוד ספרים, מובא מנהג אחר שנהגו בתימן, שעליית שביעי מתחלת בפסוק והיה אם שמוע תשמעו וגו', כיון שהפסוק 'כי הארץ' הוא עדיין המשך לעניין שבפסוקים הקודמים.

עליית 'שישי'

יש שכתבו לשער, שהסיבה לחלוקה הנדפסת ברוב החומשים, משום שמקובל שעליית שישי היא עלייה מכובדת, ולכן רצו להכניס בעליית שישי את כל פרשת והיה אם שמוע שהיא פרשה חשובה, ולכן נשארו לעליית מפטיר ושביעי רק ארבעת הפסוקים האחרונים.

אדם דש בעקביו - מה ההכרח?

וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמָעֵנִי אֵת הַמְּשִׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתָם אֹתָם (דברים ז, יב).
רש"י: וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמָעֵנִי - אִם הַפְּלֹת הַפְּלֹת שְׁלָסָה לָךְ בְּעַקְבֶּיךָ תִּשְׁמָעֵנִי.

כפשוטו, נמצא שחסרה בכתוב תיבת 'אשר', והיה לו לומר והיה עקב אשר תשמעו [כמו עקב אשר שמע אברהם קליל] וכיון שנכתב 'עקב תשמעו', יש לדרוש שתשמעו מצוות קלות שאדם דש בעקביו.

ושמרתם 'אותם'

מהלך אחר כתב בברטנורא, שאחרי שכבר נאמר למעלה בסוף פרשת ואתחנן 'ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים וכו'', אם כן היה לו לומר והיה עקב תשמעו אותם, ואז היית מפרש שהכתוב עולה על הכל - על המצוה וחוקים ומשפטים, אבל עכשיו שפירש הכתוב כאן רק 'תשמעו את המשפטים האלה', משפטים בלבד, ולא הזכיר מצוה וחוקים, לכך פירש רש"י המצוות הקלות שאדם דש בעקביו, דהיינו משפטים שהם מצוות קלות ואין בהם חמורות [דהיינו שאין בהם עונש כרת או חיוב מיתה וכדו'] (ועיי"ש בברטנורא עוד שני מהלכים).

פתגמי אורייתא

התבוננות והעמקה
בתרגום אונקלוס

הנעל אינה יחפה?

תורה: שְׁמַלְתְּךָ לֹא בִלְתָּה מְעַלְיָךְ וְרִגְלְךָ לֹא בִצְעָה (דברים ח, ד).
אונקלוס: כְּסוּתְךָ לֹא אֲבִלְיָתָ מִנֶּה וּמִסְנָאָה לֹא יְחִיפֹה.

לא התקלקל, וכוונת הדברים שתיבת 'יחיפו' היא לשון גרידה וחיכוך, כמו נזיר חופף את שער, והכוונה שהנעליים לא התחככו (כן כתב בספר אור התרגום).

ואילו בש"ך על התורה ביאר שכוונת התרגום, שהנעליים מעולם לא סרו מעל רגליהם, וביאר בנתינה לגר שמצינו כעין זה בכתוב (שמות טו, ט) אריק חרבי, אף שהנזן מתרוקן, מייחס הכתוב את הריקון לחרב, כך גם כאן כתב שהנעליים לא היו יחפות, במקום לומר שהרגליים לא היו יחפות.

רש"י פירש התיבות 'וְרִגְלְךָ לֹא בִצְעָה' - לא נפחה כבצק בדרך ההולכים יחף. משמע מרש"י שהלכו יחפים במדבר ובכל זאת לא התנפחו רגליהם (ראה משכיל לדוד), או שהכוונה ללמד להיפך, שהיו להם מנעלים ולא הלכו יחפים (גור אריה). אולם אונקלוס תרגם: וּמִסְנָאָה לֹא יְחִיפֹה - כלומר, נעליך לא היו יחפות. והדברים תמוהים שהרי הנעליים אינן יחפות אלא הרגליים!

רבינו בחיי כתב שכוונת התרגום לומר שהנעליים

תורה והלכה

נושאים הלכתיים
העולים מתוך הפרשה

'תורה צוה' ו'שמע ישראל' לקטן, ממתי?

וְלִמְדִיתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם (דברים יא, ט).

מִשְׁנֵה שְׁהֵן יִדְעַ לְדַבֵּר, לְמַדְהוּ תוֹרָה צוֹה לָנוּ מִשְׁנֵה (דברים יא, ד), שִׁיָּהָ אֵה לְפִנּוּ דְבָרוֹ. מִקָּאן אָמְרוּ: כְּשֶׁתִּינּוּק מִתְחִיל לְדַבֵּר, אָבִיו מְשִׁיעַ עִמּוֹ בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּמְלַמְדוֹ תוֹרָה (רש"י).

משמע שזה דין בדיבור ולא בהבנה, ואף שאינו מבין, יש ענין שיתרגל לדבר בדברי תורה, וכלשון רש"י: כאן 'שיהא זה לימוד דיבור'.

שולט היטב בדיבור

ואכן במקום אחר בספר חוט השני (סק"ג) לא כתב שהתינוק צריך להבין מה שאומר, רק כתב שיהיה התינוק שולט היטב בדיבור, ולא כשיודע לומר רק כמה תיבות שאומרים לו לחזור עליהם. וכן כתב בערוך השולחן (יו"ד רמ"ה, א) שאף שהקטן אינו מבין תורה, יש ללמדו פסוק תורה צוה - להשריש בלבו אמונת אומן שניתנה לנו תורה מן השמים והיא קיימת לעד, ופסוק שמע - להשריש בלבו אמונת ד' אחד, עכ"ד, ולכאורה הכוונה, שאף שאין מבין תורה, לכל הפחות יתרגל לומר פסוקים ויבנים כשיגדיל [או הכוונה, אף שאינו מבין כל מילה בפסוקים אלו, באופן כללי מבין שבפסוקים אלו אנו אומרים שה' אחד והוא נתן לנו תורה].

לומדו תורה

רש"י מזכיר כאן רק את הפסוק 'תורה צוה', אולם בגמרא (סוכה מב, א) מובא עוד: קטן היודע לדבר אביו לומדו תורה וקריאת שמע. תורה מאי היא? אמר רב המנונא: תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. קריאת שמע מאי היא? פסוק ראשון.

כן נפסק בשלחן ערוך (יו"ד סי' רמ"ה ה:)'משייתחיל לדבר מתחיל ללמוד: תורה צוה לנו וגו', ופסוק ראשון מפרשת שמע'.

רק אם מבין?

בגמרא ובשלחן ערוך אין מבוואר מהו השיעור של 'יודע לדבר'? אולם מוז' הגר"ן קרליץ זי"ע בספרו חוט שני (סי' רמ"ה, סק"ב) מחדש, שהכוונה שמבין את פירוש המילים, כי אם אינו מבין מה שאומר, אינו נקרא שלומד תורה.

אמנם הדברים מחודשים מאוד, שהרי לא אמרו בגמרא קטן היודע 'ללמוד', אלא היודע 'לדבר',

הלכה
למעשה:

קטן השולט היטב בדיבור יש ללמדו לומר הפסוקים 'תורה צוה' ו'שמע ישראל', אף שאינו מבין היטב מה שנאמר בפסוקים אלו, כדי שיתרגל באמונה בה' ובתורתו.

